

ความเสมอภาค : ตามแนวคิดประชาธิปไตยมีอยู่จริง

หรือในพระพุทธศาสนา

EQUALITY: ACCORDING TO DEMOCRACY, DOES IT EXIST
IN BUDDHISM

วิระยา พิมพ์พันธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ศูนย์การศึกษาชุมแพ

Wiraya Pimpun

Mahamakut Buddhist University Sri Lanchang Campus,

Chumphae Education Center, Thailand

Email: Wiraya3110@gmail.com

บทคัดย่อ

หลักความเสมอภาคตามแนวคิดประชาธิปไตยที่มีปรากฏอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในทั้งพระธรรมและพระวินัย หลักความเสมอภาคที่เป็นที่ยอมรับในพระพุทธศาสนามีอยู่ 5 ประการ คือ 1) ความเสมอภาคด้านศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ 2) ความเสมอภาคด้านโอกาสทางสังคมและการดำรงชีพ 3) ความเสมอภาคด้านกฎหมายและทางพระวินัย 4) ความเสมอภาคด้านสิทธิพลเมือง 5) ความเสมอภาคด้านการเมือง โดยจุดมุ่งหมายของความเสมอภาคตามแนวคิดในพระพุทธศาสนานั้นก็เพื่อสร้างให้เกิดภาพลักษณ์ขึ้นในสังคม เพื่อเป็นแบบอย่างทางสังคมให้กับการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมให้เกิดความสุข สงบ และร่มเย็น ด้วยหลักการแห่งความเสมอภาคกันของทุกชีวิตในสังคม

คำสำคัญ: ความเสมอภาค; ความเสมอภาคในพุทธศาสนา; ความเสมอภาคตามแนวคิดประชาธิปไตย

* ได้รับบทความ: 5 พฤษภาคม 2563; แก้ไขบทความ: 25 กันยายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 28 กันยายน 2563

Received: May 5, 2019; Revised: September 25, 2020; Accepted: September 28, 2020

Abstract

The principle of equality in accordance with democratic concepts appearing in the doctrine of Buddhism appears in both dharma and discipline. There are 5 principles of equality accepted by Buddhism. These are 1) the equality in human dignity, 2) the equality in social opportunities and living 3) the equality in law and discipline, 4) the civil rights conflict, and 5) political equality. The aims of equality in accordance with the Buddhist concept are to create brotherhood in society and to be a social role model for the way of life of the people in the society to achieve happiness, peace, and tranquility with the principles of equality of all life in society.

Key words: Equality; Equality In Buddhism; Equality According To Democratic Concepts

บทนำ

คำว่า ประชาธิปไตย ไม่ว่าจะมองในแง่มุมที่เป็นอุดมการณ์ ที่เป็นระบอบการปกครองหรือที่เป็นวิถีชีวิตของประชาชนจะมีความหมายที่ตรงกัน คือ วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีอิสระเสรีภาพ และมีความเสมอภาค โดยมนุษย์ทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ตามสถานภาพของตนนอกจากนี้ยังมีกฎหมายที่ใช้ในการตัดสินและแก้ปัญหา โดยทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการผดุงสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ถ้าหากนำหลักการและอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนามาพิจารณากันอย่างละเอียดวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับหลักการของประชาธิปไตยแล้ว จะพบว่าแท้จริงแล้วพระพุทธศาสนามีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยมาช้านานแล้ว และอาจกล่าวได้ว่ามีมาก่อนประเทศกรีกที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของประชาธิปไตยเสียอีก แนวคิดที่เป็นประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาพระพุทธรองค์ได้ตรัสไว้ในอริยปไตยสูตร (อง. ตัก. (ไทย) 20/40/201 – 204) ซึ่งพุทธพจน์ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ในอริยปไตยสูตรนั้นสามารถอธิบายความหมายทางโลกได้ว่าอริยปไตย คือ อำนาจที่มีผลต่อการตัดสินหรือความเป็นใหญ่ โดยนัยแห่งคำสอนในพระศาสนาพุทธมีอยู่ 3 ประการ คือ

1) โลกาธิปไตย หมายถึง การถือกระแสโลกเป็นใหญ่ โลกในที่นี้หมายถึงคน โลกาธิปไตยตามความหมายนี้เทียบได้กับประชาธิปไตยที่ถือคนส่วนใหญ่เป็นหลักซึ่งเป็นหลักการปกครองที่ถือความคิดเห็นของคนหมู่มากหรือคนส่วนใหญ่ โดยถือหลักการที่เน้นสิทธิของปัจเจกชน

2) อัตตาธิปไตย หมายถึง การถือตัวเองเป็นใหญ่ กระทำการโดยยึดความคิดเห็นของตนเองเป็นที่ตั้ง อัตตาธิปไตยตามความหมายนี้เทียบได้กับการปกครองโดยยึดถือความเห็นของคน ๆ เดียว คนกลุ่มเดียวหรือถือตามเสียงข้างน้อยในลักษณะเผด็จการ

3) ธรรมาธิปไตย หมายถึง ถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ธรรมาธิปไตยตามความหมายนี้เทียบได้กับหลักการปกครองที่ถือความคิดเห็นที่มีเหตุผลที่ถูกต้องอันไม่ขัดต่อความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่สามารถรับรู้ได้ทั่วไป เป็นหลักการที่เน้นสิทธิทางสังคม

ธรรมาธิปไตยถือได้ว่าเป็นหัวใจที่ปรากฏอยู่ในทั้งในโลกาธิปไตย และอัตตาธิปไตย เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำกับให้ผู้กระทำไม่ว่าจะถือโลกเป็นใหญ่ตามโลกาธิปไตยหรือถือตัวเองเป็นใหญ่ตามอัตตาธิปไตย ก็จะสามารถดำรงอยู่ได้โดยเป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคม ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่มีธรรมาธิปไตยกำกับไม่ว่าจะเป็นโลกาธิปไตยหรืออัตตาธิปไตยที่มีอำนาจล้นฟ้าแค่ไหนเมื่อถึงจุดหนึ่งแล้วก็ต้องมีอันพังทลายลง เพราะผู้คนในสังคมมองเห็นภัยและลุกขึ้นมาต่อต้านพร้อมกัน จากนั้นแห่งอธิปไตย 3 ประการ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า การปกครองไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะของโลกาธิปไตย (ประชาธิปไตย) หรืออัตตาธิปไตย(เผด็จการ) ถ้าผู้นำขาดหลักของธรรมาธิปไตยแล้ว ก็จะก่อความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองด้วยกันทั้งสิ้น

ความหมายของประชาธิปไตยในเชิงรูปแบบการปกครอง หมายถึง ระบอบการปกครองที่ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ การปกครองตนเองของประชาชน ดำเนินการโดยผ่านผู้แทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปทำหน้าที่แทนตนตามระเบียบวิธีที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งรากฐานที่สำคัญของประชาธิปไตยต้องตั้งอยู่บนรากฐานของหลักการที่สำคัญ 5 ประการ (จิระโชค บรรพตและคณะ, 2538, หน้า 282) ได้แก่ 1) หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน 2) หลักเสรีภาพ 3) หลักความเสมอภาค 4) หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม และ5) หลักการเสียงข้างมาก

หลักความเสมอภาคเป็นหลักพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญที่ประชาชนกล่าวอ้างเรียกร้องให้รัฐรับรองในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ในการปฏิบัติต่อตนเองอย่างเท่าเทียมกับผู้อื่น

การที่ประชาชนทุกคนในประเทศมีความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกัน เป็นสิ่งจำเป็นของขั้นพื้นฐานต่อการอยู่รอดและพัฒนาตัวเองตามหลักสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคจำแนกประเภทตามแนวคิดหลักสิทธิมนุษยชน ได้ดังนี้

- 1) ความเสมอภาคในโอกาส หมายถึง ความเท่าเทียมกันของโอกาสในการได้รับบริการสาธารณะของรัฐ และไม่ถูกกีดกันออกจากกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม
- 2) ความเสมอภาคทางสังคม หมายถึง ความเท่าเทียมกันทางสังคมของสมาชิกทุกคนในสังคม การไม่เลือกปฏิบัติเพราะความแตกต่างทางอัตลักษณ์ของบุคคล
- 3) ความเสมอภาคทางกฎหมาย หมายถึง สิทธิที่เท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน มีความหมายรวมถึงกระบวนการทางกฎหมายที่มีผลต่อประชาชนโดยรวมตั้งแต่การออกกฎหมายที่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน
- 4) ความเสมอภาคทางการเมือง หมายถึง การมีสิทธิทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน ในที่นี้รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านทางตัวแทน และการมีส่วนร่วมทางตรง

ในทัศนะของพระพุทธศาสนาความเสมอภาคเป็นวิถีแห่งความพอดี เป็นลักษณะของทางสายกลาง ความสมดุล ความมีสมานฉันท์ หรือการร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมในการสร้างสรรค์หรือแก้ไขปัญหา เสมอภาคโดยไม่เลือกที่รัก ผลักที่ชัง ไม่ดูถูกเหยียดหยามกัน รวมทั้งไม่เอาเปรียบเปรียบกัน คือ ความยุติธรรมและมีโอกาสที่จะใช้เสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน

แนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา

สำหรับแนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาไม่ได้มีรูปแบบเป็นทฤษฎีทางการเมืองโดยตรงอย่างทฤษฎีทางการเมืองแบบตะวันตก แต่จะเป็นหลักการและวิธีการแบบประชาธิปไตยที่มีอยู่ในคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในรูปแบบของคำสั่งสอน คือ พระธรรมและวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประชาธิปไตยมาตั้งแต่เริ่มแรก ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงมอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวงเสียอีก จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงไว้วางใจในพระภิกษุสงฆ์ ทรงมอบอำนาจในการบริหารการปกครองพระพุทธศาสนาแก่พระสงฆ์ อำนาจหน้าที่ที่มากมายเพียงใดขึ้นอยู่กับจำนวน เพื่อความรอบคอบในการตัดสินใจรับผิดชอบร่วมกัน พระภิกษุสงฆ์จะพานักอยู่ ณ สถานที่ใด ไกลหรือใกล้ก็มีสิทธิขาด มีอำนาจหน้าที่ในการร่วมบริหารจัดการปกครองหมู่คณะด้วยกันทั้งนั้น หากภิกษุรูปใดไม่เข้าร่วมในสังฆกรรมที่เป็นกิจของสงฆ์ในที่ที่ตนพานักในที่นั้น

ๆ แล้วต้องอาบัติทุกกฎ ชื่อว่า ล่วงละเมิดพระวินัย ไม่เอื้อเฟื้อในกิจการของสงฆ์ การบริหารไม่ผูกขาดเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ผู้บริหารรับผิดชอบประชากรและองค์กร ประชากรก็รับผิดชอบต่อผู้บริหารและองค์กร อำนาจการปกครองเป็นของภิกษุสงฆ์ โดยภิกษุสงฆ์ดำเนินการ เพื่อประโยชน์ของภิกษุสงฆ์ ไม่กีดกันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในการมีส่วนร่วมในการปกครอง เชื่อมั่นในความดีของพระภิกษุสงฆ์ว่า สามารถปกครองกันเองและหมู่คณะได้ ลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาสามารถวิเคราะห์ได้จากเรื่องต่อไปนี้

1) พระพุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุด พระธรรม คือ คำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง พระวินัย คือ คำสั่งอันเป็นข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เมื่อรวมกัน เรียกว่า พระธรรมวินัย ซึ่งมีความสำคัญขนาดที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานเพียงเล็กน้อย การที่พระพุทธศาสนาพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา มีความคล้ายกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดปกครองประเทศ

2) จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ อริสราภาพ ความมีอริสราภาพเป็นจุดหมายสำคัญ และไม่ใช่เป็นเพียงจุดหมายเท่านั้น แต่มีอริสราภาพเป็นหลักการสำคัญทั่วไปทีเดียว ในทางธรรมท่านใช้คำว่า วิมุตติสกับวิมุตติสาระ พระพุทธศาสนานี้มีลักษณะของความหลุดพ้น หรือความเป็นอิสระอยู่โดยตลอด จุดหมายของพระพุทธศาสนาก็ได้แก่วิมุตติ ลักษณะนี้บอกให้ทราบว่าพระพุทธศาสนาถือเอาวิมุตติหรืออริสราภาพนี้เป็นจุดหมาย เป็นหลักการสำคัญและให้ความสำคัญแก่อริสราภาพทุกชั้นตอน ไม่เฉพาะในขั้นสุดท้ายที่ว่าการให้คนเข้าถึงความหลุดพ้นเท่านั้น แต่มีลักษณะของการไม่ยึดติดถือมั่น ไม่มีอุปาทานในสิ่งต่างๆ อยู่โดยตลอด

3) พระพุทธศาสนามีหลักเสรีภาพ เสรีภาพคือหลักคำสอนที่ส่งเสริมเสรีภาพ เช่นเดียวกันกับหลักเสรีภาพในสังคม กล่าวคือ มีการกล่าวถึงการกระทำทางกาย วาจาและใจว่าทั้งสามคือองค์ประกอบของเสรีภาพ หรือเป็นหลักเสรีภาพที่ควรได้รับการพัฒนา เพื่อส่งเสริมให้ปัจเจกชนเป็นเสรีชนที่สมบูรณ์แบบ มีเสรีภาพที่พอเหมาะแก่สรรพสิ่ง เช่น ไม่ติดอยู่กับอารมณ์ที่พึงพอใจและไม่พึงพอใจ เป็นต้น แต่ก่อนที่จะมีการใช้เสรีภาพออกไป เสรีภาพตามแนวพุทธศาสนียังมุ่งส่งเสริมให้บุคคลพิจารณาก่อนเสมอ เช่น คิดแล้วจึงพูด คิดแล้วจึงทำ หรือคิดแล้วจึงพูดและทำ เป็นต้นนอกจากนี้หลักเสรีภาพตามในพระพุทธศาสนา

ยังเป็นหลักที่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์โดยย่ออยู่เสมอว่า มนุษย์ควรรู้จักปัญหาของชีวิต สาเหตุของปัญหา การแก้ไขปัญหาได้ และทางแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ยังย้ำถึงเสรีภาพที่ไม่ปิดกั้นความสงสัยไม่ได้ห้ามสงสัย ไม่ได้ห้ามการถาม เป็นต้น แต่ส่งเสริมให้บุคคลมุ่งเปิดเผยความสงสัย เช่น มีการสอบถามปัญหา และตอบปัญหาที่ควรตอบ ในประเด็นสงสัย ดังจะเห็นได้จากลักษณะการตอบปัญหาในวิธีสอนของพระพุทธองค์ (พระมหาแหวนทอง ปุณฺณาคโม, 2540 : 66)

4) พระพุทธศาสนามีหลักการของความเสมอภาค พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในสิทธิและโอกาส ทุกคนสามารถที่จะฝึกฝนอบรมตนให้พัฒนาขึ้นได้ ดังนั้น ทุกคนจึงมีสิทธิที่จะศึกษาพระธรรมและปฏิบัติตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายสูงสุดคือ การดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง ดังพุทธดำรัสที่ทรงสั่งสอนไว้ว่า “กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาลและคนกวาดขยะ หากประพฤติธรรมย่อมเป็นผู้เท่าเทียมกันในสวรรค์” หลักความเสมอภาคภายใต้พระธรรมวินัย ทำให้ผู้คนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในสังคมตามระบบวรรณะ ที่เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและพุทธบริษัทมีความเท่าเทียมกันภายใต้พระธรรมวินัย คือ มีการปฏิบัติตามสิกขาบทที่เท่าเทียมกัน และเคารพกันตามอาวุโสและตามพระธรรมวินัย

5) พระพุทธศาสนาสอนบุคคลให้เคารพในสิทธิของผู้อื่น พระพุทธศาสนาสอนบุคคลมิให้ละเมิดสิทธิของผู้อื่น คือ ไม่ใช้อิทธิสิทธิ์และไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน รวมทั้งยังสอนให้รู้จักช่วยเหลือผู้อื่นที่ต้องการความช่วยเหลือตามกำลังความสามารถเท่าที่จะทำได้ดังพุทธดำรัสที่ทรงสั่งสอนไว้ว่า ผู้รักตนไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น และคนดีชอบช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น เป็นต้น

6) พระพุทธศาสนาสอนให้ยึดหลักความถูกต้องตามธรรมและความเป็นเอกฉันท์ในการลงมติในการประชุม ตามหลักของพระพุทธศาสนาถือว่า การลงมติใด ๆ ในการประชุมที่ตัดสินโดยใช้เสียงข้างมากนั้น อาจมีข้อเสียได้ถ้าที่ประชุมนั้นมีคนชั่วเข้ามาปะปน ขาดหลักเกณฑ์ที่เป็นธรรมสมาชิกในที่ประชุมมีอคติหรือถูกชักจูงโดยลาภ ยศ อำนาจ พระพุทธศาสนาจึงไม่ให้ถือเสียงข้างมากมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินอย่างเดียวนั้น แต่ที่ประชุมต้องมีการพิจารณากันกรองจนเห็นพ้องต้องกันทั้งหมดเป็นเอกฉันท์จึงจะสามารถปฏิบัติกิจการนั้นได้ หากมีเสียงคัดค้านเพียงเสียงเดียวแสดงว่ามตินั้นไม่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะที่ประชุมจะเป็นสภาได้ต้องมีสมาชิกเป็นคนดี ใช้หลักความถูกต้องตามธรรมเป็นพื้นฐานในการ

ประเมินค่าและตัดสินใจทั้งสิ้น เช่น พิธีอุปสมบทที่ประชุมสงฆ์จะทำหน้าที่คัดเลือกและตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ที่มาขอบวช ผู้ที่มาขอบวชจะเป็นพระภิกษุได้ก็ต่อเมื่อพระสงฆ์ทุกรูปในที่ประชุมนั้นลงมติเป็นเอกฉันท์ ถ้ามีเสียงคัดค้านแม้เพียงเสียงเดียวก็ถือว่าอุปสมบทนั้นไม่สมบูรณ์เป็นโมฆะ

7) พระพุทธศาสนามีหลักเสียงข้างมาก การใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ตัดสิน เรียกว่า วิธีเยกยยสิกา แปลว่า ระงับปัญหาความขัดแย้งตามเสียงข้างมาก เหมือนกระบวนการประชาธิปไตย การตัดสินโดยเสียงข้างมากลักษณะนี้ ฝ่ายใดได้รับเสียงข้างมาก ฝ่ายใดได้รับเสียงข้างมากสนับสนุนทุกฝ่ายก็ควรยึดเป็นหลักปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัย

8) พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สนับสนุนให้มีการประชุมและเคารพกฎของการประชุม ในอปริหานิยธรรม 7 ประการ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2560 : 547 – 548) ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง เพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมืองและพระภิกษุสงฆ์ เป็นหลักในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว หลักอปริหานิยธรรม 3 ประการแรก ได้แก่ 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ 2) เข้าประชุม เลิกประชุม และช่วยกันทำงานอย่างพร้อมเพรียงกัน 3) ไม่บัญญัติสิ่งขัดต่อหลักการ แต่ปฏิบัติตามหลักการที่ได้วางไว้แล้ว ข้อปฏิบัติทั้ง 3 ประการ นี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะความเป็นประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา

9) พระพุทธศาสนามีกระจายอำนาจปกครอง เปรียบได้กับการจัดการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบแยกอำนาจในปัจจุบัน โดยมีพระเถระผู้ใหญ่ทำหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น ดังเช่น กรณีที่มีภิกษุทำผิดจะทรงใช้พระวินัยเป็นหลักในการปฏิบัติ ส่วนการสอบสวนตามวินัยเป็นหน้าที่ของพระวินัยธรที่จะสอบสวนตามหลักปัพพาชนียกรรม คือ การขับออกจากหมู่หรือตามกฏนิคหกรรมแบบต่างๆ การปฏิบัติหน้าที่ของพระวินัยธรก็เป็นเช่นเดียวกับศาลสังคมในปัจจุบัน

แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะไม่ได้มีรูปแบบเป็นทฤษฎีทางการเมืองโดยตรงอย่างทฤษฎีทางการเมืองแบบตะวันตก แต่พระพุทธศาสนาก็มีหลักการที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมากซึ่งถ้าไม่มีอดีตใด ๆ ก็สามารถยอมรับว่าเป็นหลักการต้นแบบประชาธิปไตยเลยก็ได้ เพราะพระพุทธศาสนาเกิดก่อนแนวคิดประชาธิปไตย

ทางตะวันตกหลายร้อยปีและยังถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันความเสมอภาคตามแนวคิดประชาธิปไตยมีอยู่ในพระพุทธศาสนา

ประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่มีอุดมการณ์เน้นหลักการความเสมอภาคและเสรีภาพเป็นสำคัญ เพราะพื้นฐานที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง คือ การมีสิทธิเสรีภาพ ถือว่าเป็นหลักประกันศักดิ์ศรีของประชาชนในสังคม สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคไม่มีในอุดมการณ์การปกครองในรูปแบบอื่นใดนอกจากการปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองในรูปแบบอื่นแม้จะอ้างว่าเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อนำอุดมการณ์ประชาธิปไตยดังกล่าวเข้าไปเป็นกรอบในการปฏิบัติแล้ว จะทราบได้แน่ชัดว่าเป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็นประชาธิปไตย

หลักความเสมอภาค คือ หลักการในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่า หากมนุษย์มีโอกาสดีเสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกันได้ ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่อง วรรณะ เชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหนก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนับถือกันในเรื่องของพรหม โดยไม่คำนึงว่าจะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด หลักความเสมอภาคในการเคารพนับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม ส่งผลในภาพรวมให้ศาสนิกชนไม่มีความเชื่อเรื่องวรรณะ แต่เชื่อว่าทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน ทุกคนมีสิทธิพัฒนาตัวเอง หากผู้ใดมีความสามารถเพียงพอ สำหรับในประเทศอินเดียความเป็นสิ่งที่สำคัญระดับชาติ เพราะความเชื่อเรื่องวรรณะหรือระบบชนชั้นในสังคม มีมาการปลูกฝังและยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณกาล คนในแต่ละวรรณะถูกจำกัดด้วยกฎข้อบังคับ ความเชื่อหรือแม้แต่คำสอนที่มาจากลัทธิศาสนา จนกระทั่งเมื่อพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นได้ยกเลิกระบบวรรณะที่คนในยุคหนึ่งเชื่อถือพระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่ล้มล้างระบบวรรณะโดยทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีศักยภาพสามารถที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้เท่ากัน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกที่สอนให้มนุษย์เลิกดูหมิ่นเหยียดหยามกันเพราะเรื่องถิ่นวรรณะ เพราะเหตุชาติและวงศ์สกุล โดยไม่ตั้งจุดนัดพบกันไว้ที่ศีลธรรม ใครจะเกิดในสกุลต่ำสูง ยากดีมีจนอย่างไรไม่เป็นประมาณ ถ้าตั้งอยู่ในศีลธรรมแล้ว ก็ถือว่าเป็นคนที่

ควรยกย่องสรรเสริญ ถ้าตรงกันข้าม คือ ล่วงละเมิดศีลธรรมแล้ว แม้จะเกิดในสกุลสูง กับได้ว่าเป็นคนพาลอันควรตำหนิ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้เลิกชั้นวรรณะ หลักความเสมอภาคในพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติตามมีอยู่ 4 ประการ มีดังนี้

- 1) ความเสมอภาคด้านศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์
- 2) ความเสมอภาคด้านโอกาสทางสังคมและการดำรงชีพ
- 3) ความเสมอภาคด้านกฎหมายและทางพระวินัย
- 4) ความเสมอภาคด้านสิทธิพลเมือง
- 5) ความเสมอภาคด้านการเมือง

1) ความเสมอภาคด้านศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

ทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นมองมนุษย์บนพื้นฐานที่ปรากฏตามความเป็นจริง ในสมัยพุทธกาลนั้นสังคมอินเดียมีความเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาจากส่วนต่าง ๆ ของพระพรหม ทำให้เกิดอุปาทานยึดมั่นในชนชั้นของตน ชั้นสูงก็ประกาศว่าชนชั้นของตนเท่านั้นประเสริฐและบริสุทธิ์กว่าวรรณะอื่นเพราะเกิดจากปากของพระพรหม ส่วนชนชั้นอื่นที่ต่างจากตนแล้ว และผู้ที่เกิดในชนชั้นต่ำก็ต้องยอมก้มรับชะตากรรมของตน เพราะเชื่อว่าพระพรหมลิขิตมาให้เป็นอย่างนั้น ถ้าใครแหกกฎก็就会被ตำหนิเตียนและถูกตำว่าเหมือนดังสามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะ ซึ่งมีชาติตระกูลเป็นวรรณะพราหมณ์แต่กลับออกบวชในพระพุทธศาสนา จึงเป็นผู้ละวรรณะที่ประเสริฐ ไปเข้ารีตเลวทรามคือ พวกสมณะที่มีศีรชะโล้น แต่พระพุทธศาสนามีทัศนะตรงข้ามกับพวกพราหมณ์ ดังพระพุทธองค์ตรัสกับสามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะ ว่า “วาเสฏฐะ และภารทวาชะ พวกพราหมณ์ระลึกถึง เรื่องเก่าของพวกเราไม่ได้จึงพากันพูดอย่างนั้น ก็ตามที่ปรากฏอยู่ คือ นางพราหมณี ทั้งหลายของพวกพราหมณ์ มีระดูบ้าง มีครรรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกกินนม อยู่บ้าง อันที่จริง พวกพราหมณ์เหล่านั้น ก็ล้วนแต่เกิดจากช่องคลอดของนางพราหมณีทั้งนั้น พวกพราหมณ์ เหล่านั้นกล่าวตู่พรหม และพูดเท็จ ก็จะไม่ประสบแต่บาป เป็นอันมาก ฯ” (ที.ปา. (ไทย) 11/51/62)

จากพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงเสนอหลักความเสมอภาคด้านศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นทัศนะใหม่ที่ค้านกับทัศนะเดิมของสังคม โดยเห็นว่าบุคคลจะดีได้เป็นเพราะการกระทำไม่ตัดสินกันด้วยเพศหรือชั้นวรรณะตามทัศนะเก่า เพราะพระพุทธองค์ทรงแบ่งคนเป็นคนดีหรือชั่วตามการกระทำของเขาเองดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลเป็นคนเลวเพราะชาติ ก็หาไม่ เป็นผู้ประเสริฐเพราะชาติก็หาไม่ แต่เป็นคนเลวเพราะการ

กระทำ เป็นผู้ประเสริฐก็เพราะการกระทำ” (ขุ.สุ. (ไทย) 25/352/304) หลักความเสมอภาคนี้ถือได้ว่าเป็นการล้มล้างระบบวรรณะ ละลายความมานะความถือตัว และทิวทัศน์ความเห็นแบบดั้งเดิมของสมาชิกผู้คนในสังคมให้หมดไป เพื่อง่ายแก่การฝึกฝน การปฏิบัติตน ด้วยความพอใจและความเสมอภาคด้านศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

2) ความเสมอภาคด้านโอกาสทางสังคมและการดำรงชีพ

ความเสมอภาคด้านโอกาสทางสังคมและการดำรงชีพ คือ ความมีสิทธิเท่าเทียมกันในหมู่ชุมชน สังคมของศาสนาพราหมณ์จะห้ามและกีดกันไม่ให้ชนในสังคมที่ต่ำกว่า เช่น ศูทร หรือพวกทาส กรรมกร ไปปรากฏตัวในสังคมของพวกเขา เพราะชนชั้นสูงถือว่าพวกศูทร จันทราล เป็นชนแห่ง อปมงคล จะนำความโชคร้ายมาให้พวกเขา (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, 2533 : 10)

หลักสังคหะวัตถุ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น 2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เห็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ 3) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพடுத்தในสิ่งที่เห็นประโยชน์แก่ผู้อื่น 4) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย เป็นหลักธรรมตระหนักรู้ว่าบุคคลในโลกอยู่ร่วมกันย่อมต้องพึ่งพาอาศัยกัน คนยากจนช่วยเหลือคนมั่งมีด้วยกำลังกาย คนมั่งมีอนุเคราะห์เกื้อกูลคนยากจนด้วยกำลังทรัพย์ คนยากจนให้กำลังใจแก่คนมั่งมีด้วยการทำกรงานดี คนมั่งมีถนอมน้ำใจคนยากจนด้วยปิยวาจา ทั้งสองฝ่ายต่างอาศัยกันและกัน ด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่กัน ไม่เอาเปรียบกันและวางตนเหมาะสมแก่ฐานะของตน ซึ่งทำให้เกิดการรวมกันโดยยึดเหนี่ยวรวมประสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และช่วยเหลือกันเกื้อกูลกันและกัน

ความเสมอภาคด้านโอกาสทางสังคมและการดำรงชีพ ต้องอาศัยความเป็นธรรมตามหลักสังคหะวัตถุ ความเสมอภาคเป็นเรื่องของการประสานกลมกลืนตามหลักของสังคหะวัตถุ พระพุทธศาสนาเน้นว่าถ้าบุคคลความเสมอภาคด้านโอกาสทางสังคมและการดำรงชีพในสังคม โดยใคร่ครวญถึงประโยชน์ของตน ประโยชน์ของบุคคลอื่น และประโยชน์สังคมหวังให้โลกทั้งโลกได้รับความสุขอย่างเป็นธรรมและยุติธรรมก็จะเกิดขึ้น

3) ความเสมอภาคด้านกฎหมายและทางพระวินัย

หลักอัฐปนาสิกธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงนั้นเป็นฐานในการตัดสินว่าทำไมเราไม่มีสิทธิ์ละเมิดศีล5 ก็เพราะว่าชีวิตเราจะฆ่ามันเป็นของเขา ทรัพย์ที่เราขโมยก็เป็นของเขา คู่ครองที่เราละเมิดก็เป็นของเขา คนที่เราโกหกให้ได้รับความเสียหายก็ไม่ใช่เรา เมื่อไม่ใช่เรา และไม่ใช่ของเราๆ ย่อมไม่มีสิทธิ์ไปละเมิดและเราอาจเรียกอัฐปนาสิกธรรมนี้ว่า หลักวินิจัยความผิดถูก (สมภาร พรหมทา, 2542 : 392) ด้วยวิธีเอาความรู้สึกของคนอื่นมาเทียบกับความรู้สึกของเรา การกระทำสิ่งนั้นต่อผู้อื่นย่อมเป็นสิ่งผิดสิ่งที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นหลักสร้างความเสมอภาคทางด้านกฎหมายสำหรับทางสังคัมฆราวาส แต่สำหรับหลักการในการบัญญัติในการสร้างความเสมอภาคด้านกฎหมายในสังคัมสงฆ์ที่เรียกว่าพระวินัย ซึ่งเป็นสังคัมอิสระนั้นก็มิวัตุประสงค์และเหตุผลที่ต่างไปจากสังคัมฆราวาสเป็นอย่างมาก กล่าวคือพระพุทธองค์ทรงตรัสเหตุผลหลักที่ทำให้ทรงบัญญัติวินัยเป็นเหตุผลด้านสังคัมและปัจเจกบุคคล เราจะพบเหตุผลทำนองนี้จากพุทธวจนะ ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเพราะเหตุนี้ เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายอาศัยอำนาจประโยชน์ 10 ประการ คือ เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ 1 เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ 1 เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก 1 เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก 1 เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน 1 เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต 1 เพื่อความเลื่อมใสของชุมชน ที่ยังไม่เลื่อมใส 1 เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว 1 เพื่อความตั้งมั่น แห่งพระสัทธรรม 1 เพื่อถือตามพระวินัย 1” (วิมพา. (ไทย) 1/20/26)

นอกจากนี้ ยังเป็นหลักคำสอนที่เป็นเครื่องส่งเสริมกิจกรรมแบบประชาธิปไตยที่สนับสนุนความเสมอภาคทางด้านกฎหมายและทางพระวินัยทรง ประโยชน์ของการบัญญัติก็เพื่อความเจริญของหมู่คณะ ซึ่งเป็นผลของความเสมอภาคแห่งประชาธิปไตยทางกฎหมายอย่างยิ่ง หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นศีลธรรมที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงเป็นโครงสร้างที่สำคัญอย่างมากและเป็นอีกหนึ่งวิธีในการสร้างความเสมอภาค ด้านกฎหมายให้เกิดขึ้นได้ เพราะมีความประสงค์ให้มนุษย์สามัคคีกัน ดังวัตุประสงค์การบัญญัติพระวินัย (กฎหมายสงฆ์) ข้อแรกว่า เพื่อค้ำึงถึงความเห็นชอบ และความผาสุกของสงฆ์กับคฤหัสถ์ทั้งหลายเป็นหลักในการปกครองตนเอง หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักทางสายกลาง ซึ่งไม่มีการข่มขู่บังคับหรือในการบริโภคาหารพระองค์ก็ทรงอนุญาตให้บริโภคเท่าที่จำเป็น และสะดวกไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่สำหรับพระสงฆ์ พระองค์ก็ทรงอนุญาตให้ฉันตามที่มีผู้มาถวายเท่านั้น และห้ามภิกษุไม่ให้มีทาสไว้รับใช้ หากภิกษุใดฝ่าฝืนต้องอาบัติทุกกฏ เพราะพุทธ

ปรัชญายอมรับว่าระเบียบวินัย เป็นสิ่งที่ดีทำให้เกิดความเรียบร้อย ถ้าหมู่คณะที่มีระเบียบวินัยดีย่อมดึงดูดผู้คนให้มานับถือและสนับสนุนได้มากกว่าหมู่คณะที่ปล่อยปละละเลยไปตามเรื่อง

4) ความเสมอภาคด้านสิทธิพลเมือง

พระพุทธเจ้าทรงให้สิทธิและความสำคัญเกี่ยวกับเสรีภาพทางความคิด และการนับถือศาสนาหรือลัทธิต่าง ๆ พระพุทธองค์ทรงให้อิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองว่าจะยอมรับหรือปฏิเสธคำสอนของพระองค์หรือแม้แต่ผู้ที่เคยนับถือศาสนาอื่นเมื่อหันมานับถือพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงให้อิสระในการอุปถัมภ์บำรุงศาสนาที่เคยนับถือได้เหมือนเดิม เช่น อุบาลีคหบดีซึ่งเคยนับถือศาสนาเชน เมื่อได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าก็เกิดความเลื่อมใสและหันมานับถือพระพุทธศาสนา แต่พระพระพุทธองค์ก็ทรงให้การอุปถัมภ์บำรุงศาสนาเชนได้เหมือนเดิม (ม.ม. (ไทย) 13/56/53) พระพุทธองค์ทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา และทรงแนะนำแก่พุทธศาสนิกชนให้แสดงความมีมิตรไมตรีจิตต่อศาสนาอื่น ชาวพุทธปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อศาสนาอื่นเช่นนี้เสมอมา

พระพุทธศาสนายังมีทัศนะที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีฐานะเป็นปัจเจกบุคคลๆ แต่ละคนมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบการกระทำของตัวเอง มนุษย์ทุกคนกำลังดำเนินชีวิตไปท่ามกลางการควบคุมดูแลของกรรมนิยาม (ที.สี. (ไทย) 9/295/271) โดยเฉพาะในแง่ปัจเจกบุคคลแล้วพระพุทธศาสนายังมองมนุษย์ในแง่ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมีหลักธรรมสังคาลสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/266-273/212-217) ที่พระพุทธองค์ทรงนำมาสอนสำหรับให้มนุษย์นำไปเป็นคู่มือ เมื่อต้องดำรงตนอยู่ในสังคม พระพุทธศาสนาถือว่าปัจเจกบุคคล เมื่ออยู่ในสังคม เขาจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับคนกลุ่มเพราะมนุษย์ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวแม้บางคนจะมีไม่ครบ 6 อย่าง แต่เขาต้องมีส่วนใดส่วนหนึ่งที่ทำให้พูดได้ว่าเขาไม่ได้อยู่โดดเดี่ยวทิศทั้งหกที่พระพุทธองค์นำมาตรัสสอนนั้นเมื่อวิเคราะห์ดูแล้วเราจะเห็นว่าแต่ละทิศทรงใช้เป็นตัวแทนความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน และระหว่างคนสองคนนี้ก็ทรงแสดงสิทธิ และหน้าที่แต่ละฝ่ายพึงปฏิบัติต่อกันอย่างระเอียดและถี่ถ้วน สิทธิและหน้าที่ตามหลักธรรมเรื่องทิศ 6 ในพระสูตรนี้ มีการจัดกลุ่มคนออกเป็น 6 กลุ่ม พร้อมทั้งระบุหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกัน ทำให้เราสามารถมองเห็นโครงสร้างทางสังคมในอีกรูปแบบหนึ่ง หลักกรรมนิยามและหลักธรรมสังคาลสูตรนั้นถือได้ว่า เป็นแบบแผนที่สร้างกรอบพฤติกรรมให้แก่ตนเอง และทำให้มนุษย์รู้จักสิทธิ

และหน้าที่ๆ จะปฏิบัติต่อกันในสังคม และเมื่อเราทำไปนานๆ จนเคยชินก็จะกลายเป็นวิถีชีวิตที่จะสร้างความเสมอภาคด้านสิทธิพลเมืองให้เกิดขึ้นได้

5) ความเสมอภาคด้านการเมือง

ทัศนะของพระพุทธศาสนามีอยู่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์พิเศษซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลาย สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษได้แก่การเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา มนุษย์ที่ฝึกฝนพัฒนาแล้ว เชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่พึ่งตนด้วยตนเอง และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุขโดยสวัสดิ์ ความเสมอภาคด้านการเมืองของพระพุทธศาสนาจึงเน้นความมีสิทธิและเสรีภาพในด้านการแสดงความคิดเห็นภายใต้กรอบของความถูกต้องชอบธรรมและทุกคนต้องได้รับความยุติธรรมอย่างเสมอภาค

หลักคำสอนของพระพุทธองค์มีอิทธิพลอย่างสูงในการปรับความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมอินเดีย เพราะพุทธปรัชญามีจุดยืนเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างชัดเจนเมื่อวิเคราะห์หลักคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท ถึงส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง ในที่สุดเราได้พบว่าพระพุทธเจ้าให้เสรีภาพ ในการยึดถือระบอบการเมืองในการปกครองของทุกๆ แคว้นและทรงเสนอวิธีการแก้ไขตามสภาพปัญหาของการปกครอง กล่าวคือถ้าปกครองด้วยระบอบสามัคคีธรรม (หลายรัฐรวมกัน) ก็เสนอหลักอภิธานิยธรรมให้ และถ้าปกครองแบบราชาธิปไตย ก็ทรงแนะนำทศพิธราชธรรมไว้เป็นต้น กล่าวคือ พระพุทธเจ้ามิได้ให้ความสำคัญแก่ระบอบการปกครองใดๆ เป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นระบอบใดก็ตาม จะเป็นการปกครองที่ดีได้ต้องถือหลักสำคัญที่สุด คือธรรมเพราะธรรมนี้ไม่ว่าจะใช้ได้กับการเมืองเท่านั้นกิจกรรมอื่นๆ ของมนุษย์ก็ต้องประกอบด้วยธรรมเช่นกันธรรมที่ว่านี้มีใช้เพียงหมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือศาสนาใดเท่านั้นและมีได้หมายเฉพาะเรื่องคุณงามความดี แต่มีความหมายกว้างกว่านั้น เป็นทั้งความจริงความถูกต้อง ความชอบธรรม ความดีงาม ความมีเหตุผล ความเป็นธรรม

พระพุทธองค์ได้มุ่งให้ความสำคัญระบบการเมืองใหม่ แต่มุ่งตระหนักหลักธรรมที่จะทำให้ระบบการเมืองที่มีอยู่แล้ว ทั้งสองระบบดำเนินไปเพื่อความสุขแก่ประชาชนและไม่รุกรานกันระหว่างรัฐ และด้วยเหตุที่ทรงต้องการเอาธรรมเป็นหลักปกครองจึงต้องทรงชี้ว่าระบบวรรณะนั้นไม่ถูกต้องในสองลักษณะๆ แรก คือ ความสูงต่ำทางวรรณะที่เอากำเนิดเป็นหลักนั้นทรงแย้งด้วยหลักความประพฤติของบุคคล คือ เอาการกระทำของบุคคลเป็นหลักวัด ความสูงต่ำของคนลักษณะที่สองหน้าที่ตามวรรณะนั้นทรงชี้ว่าเกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่พราหมณ์นำมาอธิบายผิดโดยเฉพาะวรรณะกษัตริย์พราหมณ์เน้นที่การทำสงคราม การสู้รบ

ซึ่งเป็นเหตุแห่งการรุกรานนั้น ทรงอธิบายว่าแท้ที่จริงแล้วกษัตริย์มีหน้าที่ระงับข้อพิพาทของประชาชนและทำนุบำรุงประชาชนให้มีความสุข หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งหลายจากพระสูตรต่างๆ ที่ได้นำมาศึกษาล้วนสนับสนุนมติที่ว่าพระพุทธศาสนามีได้มีเป้าหมายสนับสนุนระบบปรัชญาการเมืองใหม่ แต่มีเป้าหมายเพื่อสร้างใหม่มนุษยชาติ เป็นภราดรภาพ มีความเป็นเอกภาพ มีความดุลยภาพ มีสามัคคีภาพ และมีความเป็นเสรีภาพในที่สุด

จุดมุ่งหมายของความเสมอภาคตามแนวคิดประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา

ความเสมอภาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งจุดมุ่งหมายของความเสมอภาคตามแนวคิดประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาได้ 2 ระดับ คือ ระดับโลกียะและระดับโลกุตระ

1) จุดมุ่งหมายของความเสมอภาคระดับโลกียะ

ความเสมอภาคระดับโลกียะนั้น คือ มนุษย์ทุกรูปนาม มีศักดิ์ศรี แห่งความเป็นมนุษย์เหมือนกัน และตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์เช่นเดียวกันหมด คือ มีความเกิด ความเจ็บ และความตายเสมอกัน เป็นต้น มนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะเป็น เพศ ผิว เผ่าพันธุ์ ชาติ ลัทธิศาสนาใดเกิดที่ไหนอยู่ที่ใดก็มีความเป็นมนุษย์เสมอกันมีธรรมชาติแห่งความรักสุขเกลียดทุกข์หวาดกลัวภัยกลัวตายเสมอกันการทำร้ายทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าคนใดยอมเป็นความชั่วร้ายเป็นบาปเสมอกันไม่ใช่ถือแบ่งแยกว่ามนุษย์กลุ่มนี้ฆ่าไม่ได้เป็นบาป มนุษย์พวกโน้นกลุ่มนั้นนับถืออย่างโน้นเป็นคนของภูตผีมารฆ่าได้ไม่บาปหรือกลับเป็นบุญ คำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่เป็นไปเพื่อการดำเนินชีวิตอันประเสริฐยิ่ง สู่ความสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงได้แผ่ขยายไปสู่ดินแดนต่างๆ โดยองค์อรหันต์สาวกทั้งหลายยังผลให้พระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้เอื้อประโยชน์ และความสุขแก่ผู้คน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชาติชั้นวรรณะ โดยไม่เลือกปฏิบัติต่อบุคคลและชนชาติใด มีวัตถุประสงค์และขอบเขตที่กว้างขวางมาก คือเพื่อให้มวลมนุษยโลกได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุข และมีสารธรรมที่แท้จริง

2) จุดมุ่งหมายของความเสมอภาคระดับโลกุตระ

พระพุทธศาสนามีเป้าหมายต้องการให้บุคคลที่เข้ามาสู่กระบวนการพัฒนาได้พัฒนาตน จนบรรลุอิสรภาพ คือ พ้นจากปัญหาชีวิต ได้แก่ ทุกข์ ทั้งปวง นั่นก็คือ การได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ซึ่งถือได้ว่าสำเร็จการศึกษา อาจเรียกว่า เป็นผลจากการศึกษาในระบบพุทธปรัชญาเถรวาท ที่สามารถละสังโยชน์ (ที.ปา. (ไทย) 11/315/302) ได้ตามภูมิธรรมที่ตน

บรรลु บุคคลผู้ที่ได้บรรลुตามวัตถุประสงค์ด้านบุคคลจากพุทธปรัชญาเถรวาทเชิงเนื้อหา เรียกว่า “พระอริยบุคคล” มีเป็นจำนวนมาก ทั้งในสังคมพุทธบริษัทภายนอก และที่อยู่ใน สังคมสงฆ์ที่เป็นภิกษุ นับได้ว่าทุกชนชั้นวรรณะ ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ และที่เป็น วัตถุประสงค์สูงสุด คือ พระอรหันต์ ถือว่าอยู่จบพรหมจรรย์ แต่ด้วยพระอริยบุคคลเป็นผู้ที่ แน่นนอนในพระนิพพานแล้ว เราสามารถจำแนกได้ 4 จำพวก คือ

- 1) พระโสดาบันบุคคล แปลว่า ผู้ถึงกระแสแห่งนิพพานเป็นพระอริยบุคคลขั้นแรก สามารถละโอรัมภาคียสังโยชน์อันเป็นสังโยชน์เบื้องต้นได้
- 2) พระสกทาคามีบุคคล แปลว่า ผู้จะเกิดอีกครั้งเดียว หรือผู้จะมาสู่โลกนี้อีกเพียง ครั้งเดียว ละสังโยชน์เบื้องต้น 3 ประการได้เหมือนชั้นโสดาบัน พร้อมกับบรรเทา ราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางลง
- 3) พระอนาคามีบุคคล แปลว่า ผู้ไม่มาสู่โลกนี้อีก หมายความว่าหลังจากตายไปแล้ว ท่านจะไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส แล้วบรรลุอรหันตผลในที่นั้น ละสังโยชน์ได้เพิ่มจาก เดิมอีกสองประการ
- 4) พระอรหันต์ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นพระอริยบุคคลขั้น สูงสุด ความเสมอภาคจากการหลุดพ้น จากทุกข์ (บรรลุธรรม) ที่เป็นผลเนื่องมาจากการเพ่ง การฝึก เภากิเลส ที่หมดสิ้นแล้ว ทำให้ได้รับอิสรภาพ เสรีภาพยิ่งกว่าสิ่งใดๆที่จะเปรียบเทียบ ได้ และพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงธรรม (ผู้หมดกิเลส) ว่านิพพานเป็นวัตถุประสงค์ที่ทุกคน เข้าถึงได้ ไม่มีข้อจำกัดว่า จะต้องเป็นคนชาติชั้นวรรณะใด เป็นหญิงหรือชาย เป็นคฤหัสถ์หรือ บรรพชิต เป้าหมายข้อนี้จึงเป็นความคิดรวบยอดของกระบวนการ แห่งความเสมอภาคใน ระดับโลกุตระ

สรุป

แนวคิดประชาธิปไตยทั้งในรูปแบบของอุดมการณ์และรูปแบบการปกครองมี เป้าหมายเดียวกัน คือ การดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างมีอิสระเสรีภาพ และมีความเสมอภาค โดยมนุษย์ทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ตามสถานภาพของตน แนวคิดประชาธิปไตยใน พระพุทธศาสนาไม่ได้มีหลักทฤษฎีการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยตรงอย่างทางตะวันตก โดยตรง แต่แนวคิดประชาธิปไตยปรากฏอยู่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พระ ธรรมและพระวินัย ซึ่งลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลัก

ประชาธิปไตยสากล มีดังนี้ 1) พระพุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุด พระธรรม 2) จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ อริสราภาพ 3) พระพุทธศาสนามีหลักเสรีภาพ 4) พระพุทธศาสนามีหลักการของความเสมอภาค 5) พระพุทธศาสนาสอนบุคคลให้เคารพในสิทธิของผู้อื่น 6) พระพุทธศาสนาสอนให้ยึดหลักความถูกต้องตามธรรมและความเป็นเอกฉันท์ในการลงมติในการประชุม 7) พระพุทธศาสนามีหลักเสียงข้างมาก 8) พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สนับสนุนให้มีการประชุมและเคารพกฎของการประชุม 9) พระพุทธศาสนามีกระจายอำนาจปกครอง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกที่สอนให้มนุษย์เลิกล้มความเกลียดชังกันเพราะการถือชั้นวรรณะ เพราะเหตุชาติและวงศ์สกุล โดยไม่ตั้งจุดนัดพบกันไว้ที่ศีลธรรม ความเสมอภาคในทางพระพุทธศาสนาเป็นวิถีแห่งความพอดี เป็นลักษณะของทางสายกลาง ความสมดุล ความมีสมานฉันท์ หรือการร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมในการสร้างสรรค์หรือแก้ไขปัญหา เสมอภาคโดยไม่เลือกที่รัก ผลักที่ชัง ไม่ดูถูกเหยียดหยามกัน รวมทั้งไม่เอาัดเอาเปรียบกัน คือ ความยุติธรรมและมีโอกาสที่จะใช้เสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน หลักความเสมอภาคในพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติตามมีอยู่ 5 ประการ มีดังนี้ 1) ความเสมอภาคด้านศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ 2) ความเสมอภาคด้านโอกาสทางสังคมและการดำรงชีพ 3) ความเสมอภาคด้านกฎหมายและทางพระวินัย 4) ความเสมอภาคด้านสิทธิพลเมือง 5) ความเสมอภาคด้านการเมือง โดยจุดมุ่งหมายของความเสมอภาคตามแนวคิดประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา มี 2 ระดับ คือ ระดับโลกิยะและระดับโลกุตระ พระพุทธศาสนาได้มีเป้าหมายสนับสนุนระบบปรัชญาการเมืองใหม่หรือแบบใดแบบหนึ่งแต่มีเป้าหมายเพื่อสร้างให้มนุษย์ชาติ เป็นภราดรภาพ มีความเป็นเอกภาพ มีความดุลยภาพ มีสามัคคีภาพ และมีความเป็นเสรีภาพในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- จิระโชค (บรรพต) วีระสัย และคณะ. (2538). รัฐศาสตร์ทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระมหาแหวนทอง ปุณฺณาคโม. (2540). วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระสูตรและพระวินัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. (2533). ดร.เอ็มเบ็ตก้าร์ รัฐบุรุษจากสลัม. (พิมพ์ครั้งที่ 2).

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2560). พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

สมภาร พรหมทา. (2542). พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.